

Holzer, Jerzy

"Z badań nad wpływem i znaczeniem rewolucji rosyjskich 1917 roku dla ziem polskich", pod red. H. Zielińskiego, Wrocław 1968 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 60/3, 609-610

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Książka J. Łukasiewicza jest wynikiem ogromnej pracy. Autor skonfrontował ze sobą sprzeczne dane statystyczne i przeprowadził ich gruntowną krytykę. 174 tablice w tekście są rezultatem własnych przeważnie obliczeń. W trakcie lektury widzimy warsztat autora, stanowiący zaprzeczenie tak modnego w ostatnich latach przepisywania źródeł i będący twórczym zastosowaniem metod statystycznych do badań historycznych. Podejmując krytykę niektórych fragmentów stanąłem na stanowisku, że wyjaśnienie pewnych problemów z dziejów rolnictwa dokonywać się może nie tylko w tradycyjnych ramach historii gospodarczej, mimo znacznego metodycznego postępu tej dyscypliny.

Krzysztof Groniowski

Z badań nad wpływem i znaczeniem rewolucji rosyjskich 1917 roku dla ziem polskich, pod red. H. Zielińskiego, Prace Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego Seria A, nr 127, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1968, s. 222, nlb. 1.

Zbiory artykułów, wydawane z okazji rocznic i jubileuszów, rządzone są przeważnie szczególnymi prawami. Rzadko zdarza się, aby ukazywał się tom rzeczywiście związany wspólną tematyką, zawierający prace o zbliżonym charakterze i wyrównanym poziomie. Znaczna niejednorodność cechuje także zbiór artykułów, wydany z inicjatywy Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego i przedstawiający wyniki badań historyków najnowszych Uniwersytetu Wrocławskiego.

Dotyczy to już tematyki. Z siedmiu artykułów aż trzy niezbyt mieszczą się w określonym tytule obszaru tematyki. Adam Basak zamieścił artykuł dotyczący właściwie radzieckiej historii prawa, z nikłym odniesieniem do problematyki polskiej („Stosunek Rosji Radzieckiej do prawa międzynarodowego w latach 1917—1924”). Natomiast Karol Fiedor („Udział i rola Dolnego Śląska w rozwoju stosunków gospodarczych ze Związkiem Radzieckim w latach 1919—1933”) oraz Wojciech Wrzesiński („Charakter i znaczenie Rad Żołnierskich, Robotniczych i Chłopskich w Prusach Wschodnich w latach 1918—1919”) zamieścili artykuły dotyczące właściwie pogranicza historii radzieckiej i niemieckiej; w drugim wypadku przeważnie autor nie zajmuje się nawet obszarami, które obecnie znalazły się w granicach Polski.

Te stwierdzenia nie oznaczają oczywiście ujemnej oceny samych artykułów. Artykuł Fiedora wydaje się nawet szczególnie interesujący i to nie tyle nawet we fragmentach dotyczących Dolnego Śląska, ile w tej części, która ukazuje stosunki gospodarcze niemiecko-radzieckie w szerszym wymiarze. Także artykuł Wrzesińskiego w bardzo interesujący sposób przedstawia specyfikę rewolucyjnych wydarzeń niemieckich w Prusach Wschodnich.

Wśród artykułów zgodnych z tytułową zapowiedzią dwa budzić mogą szczególne zainteresowanie. Pierwszy, Adolfa Juzwenki („Misja Marchlewskiego w 1919 roku na tle stosunków polsko-radzieckich”) dotyczy raz jeszcze podejmowanego już w badaniach tematu „Białowieża i Mikaszewice”. Niewątpliwie Juzwenko wniósł do zawikłanych spraw wiele jasności, przede wszystkim dlatego, że sprawę rokowań ujął na szerokim tle stosunków polsko-radzieckich w pierwszych miesiącach istnienia niepodległego państwa polskiego.

Zupełnie inny charakter ma artykuł Mariana Orzechowskiego („Obraz rewolucji rosyjskiej w polskiej prasie mieszczańskiej na Górnym Śląsku 1917—1920”). Spotykamy się tu z próbą rozszyfrowania burżuazyjnych stereotypów o rewolucji i o ruchu rewolucyjnym, z próbą ujawnienia mechanizmu propagandy oddziałującej na emocje najbardziej prymitywne i na zadawnione kompleksy.

Trudno tać, że największy zawód sprawiają artykuły najbardziej doświadczonych badaczy, o poważnym dorobku naukowym, Henryka Zielińskiego („Opinia publiczna w Polsce a rewolucje rosyjskie 1917 roku”) oraz Adama Galosa, noszący co prawda tylko charakter wstępu do materiałów źródłowych („Walka z ruchem robotniczym na Górnym Śląsku na wiosnę 1917 roku”).

Zieliński zamieścił artykuł, który stanowić miał zapewne ogólniejszy wstęp do zbioru. Jest to właściwie oparty na podstawowej literaturze i na szczupłej drukowanej bazie źródłowej zarys sytuacji politycznej w Polsce (przede wszystkim w dawnym zaborze rosyjskim) w roku 1917. Zarys ten nie wolny jest od uproszczonej skrótowości, m. in. niemal całkowicie pominięta została rola wiodącej partii klas posiadających, Narodowej Demokracji. Można żywić poważne wątpliwości, czy w zbiorze tak przypadkowym potrzebny był w ogóle artykuł wstępny i czy powinien on nosić tak ogólny charakter.

Ogólnikowy charakter nosi również wstęp do materiałów źródłowych (bardzo zresztą interesujących), pióra Galosa. Trudno np. zrozumieć dlaczego autor pisząc o osłabieniu ruchu robotniczego na Górnym Śląsku po wybuchu wojny w r. 1914 bierze pod uwagę wyłącznie SPD. Wydaje się, że lepiej byłoby, gdyby autor pominął rozwój sytuacji w latach 1914—1917, a szerzej za to potraktował wydarzenia wiosny r. 1917.

W sumie tom odkłada się z uczuciami niejasnymi. Potwierdza on raz jeszcze zasadę, że dobre publikacje rocznicowe powstają tylko wtedy, kiedy dostatecznie wcześniej ustalona została koncepcja zbioru i podjęte przygotowania naukowe. Inaczej czytelnicy otrzymują dość przypadkowy konglomerat, a rzeczywiście interesujące pozycje trudno będzie w przyszłości znaleźć bez specjalistycznych bibliografii.

Jerzy Holzer

A. J. Ryder, *The German Revolution of 1918. A Study of German Socialism in War and Revolt*, Cambridge University Press, Cambridge 1967, s. 303, nlb. 1.

Angielski historyk postawił przed sobą ambitne zadanie opracowania dziejów rewolucji niemieckiej roku 1918, rewolucji, która miała w sobie „trochę elementów hańby i farsy, ale więcej źle skierowanego heroizmu i zmarnowanego idealizmu”.

Już ta ocena, zawarta w przedmowie, wraz z analogiami snutymi między rewolucją francuską roku 1848 i rewolucją niemiecką roku 1918, wskazuje na dystans wobec wydarzeń, na sceptyczny stosunek wobec ich aktorów.

Ryder wykorzystał w swych badaniach szeroką bazę źródłową: protokoły Rady Pełnomocników Ludowych (rządu), protokoły Rady Centralnej (ośrodka kierowniczego Rad Robotniczo-Żołnierskich), spuściznę Kautskiego, niedrukowany dziennik Davida i pamiętnik Dittmanna. Uwzględniona została prasa, drukowane materiały partii politycznych, pamiętniki. Autor wykorzystał znaczną literaturę przedmiotu.

Tematyka badań potraktowana została szeroko. Ryder bardzo rozwinął problematykę wstępną, dotyczącą rozwoju ruchu socjalistycznego w Niemczech, a szczególnie rozwoju tego ruchu w warunkach pierwszej wojny światowej. Stąd też analiza samego okresu rewolucyjnego zajmuje tylko nieco ponad połowę książki. Ten sposób ujęcia tematu wydaje się prawidłowy. Tylko wtedy bowiem sprawdzić można spojenia poszczególnych ogniw łańcuchów przyczynowo-skutkowych, które ostatecznie doprowadziły do rewolucji i jej porażki.